

Fridrik Thór Fridriksson

Naturens Børn blev Fridrik Thór Fridrikssons internationale gennembrud. Nu forsøger den islandske magiske realist sig med skizofreniens og hallucinationernes verden i Universets Engle. Men hvem er han?

Det er svært at beskrive den islandske filmindustri som andet end marginal på det filmiske verdenskort. Ikke desto mindre har den autodidakte filminstruktør og producent Fridrik Thór Fridriksson opnået international opmærksomhed, anerkendelse og position ved at skildre den unge og tyndtbefolkede nation via dens marginaler: de ukuelige outsiders, der lever i samfundets periferi, hvorfra de betragter og beskriver det - forsøger at finde fodfæste eller gøre op med det.

Selv blev Fridrik Thór Fridriksson født i 1954 i Reykjavík, blot ti år efter at Island blev en selvstændig nation. Han voksede op i et af hovedstadens knapt færdigtbyggede kvarterer, hvor de nye strømninger væltede ind over det lille samfund, der på alle ledder og kanter gennemgik en hastig udvikling og grundlæggende forandring. Urbaniseringen var (og er) i fuld gang, og den amerikanske militærbases tilstedeværelse – med bl.a. tv og radio, film og rock'n'roll – gav populærkulturens massive indmarch i Island et gevaldigt skub. En tid, en problematik og et samfund som Fridriksson ikke blot er et barn af, men som han endvidere har behandlet og belyst på det hvide lærred gennem sit voksne liv. Først som den nyetablerede islandske filmindustri's outsider med eksperimentalfilmen *Brennu Njáls Saga* (1980, *Njáls Saga*), hvor en hånd bladrer gennem nationalklenodiet, der ved og i takt med værkets klimaks går i brand. Så i

dokumentarfilmene *Rokk í Reykjavík* 1982 (med bl.a. en ung Björk) og *Kúrekar Nordurins* (1984, *Icelandic Cowboys*); samt den Andy Warholske *Hringurinn* (1985), der som med lysets hastighed - et kamera, der via en computer og koblet til en bils speedometer, tager et billede hver tolvte meter - bringer os hele Islands kyst rundt via ring- eller hovedvejen på kun firs minutter.

Det er dog hverken som de tidlige 80'eres filmprovo eller 90'ernes største islandske filmproducent, vi kender Fridriksson - men som instruktør.

Mytologien, manden og filmen. Indtil videre har vi kun haft mulighed for at se fire af hans seks spillefilm i Danmark. *Bíó dagar* (*Movie Days*, 1994) og *Djöflaeyjan* (*Djævelens ø*, 1996), der via hhv. barnets øjne og en slumfamilies baraksaga fra Reykjavíks og modernitetens grænseland beskriver forandringerne og kontrasterne mellem det gamle og det nye, det bekendte og det fremmede, i efterkrigstidens Island. *Börn náttúrunar* (1991, *Naturens børn*) og *Á köldum klaka* (*Cold Fever*, 1995), der i nutiden og med road-moviens form belyser to rejser, der hiver os ud af det moderne og rationelle liv for at stille os op over for fortidens traditioner og (over-)naturlige liv på landet. På den ene side landskabets åbne og (næsten) uberørte vidder, på den anden side dets mystik i og for de fortællinger, der stadig-

væk lever og udgør en del af bl.a. Fridrikssons fortællinger fra Island.

En mytologi der (lidt à la den amerikanske western og Dennis Hoppers banebrydende roadmovie *Easy Rider*, 1969) finder individets frihed i det hverken civiliserede eller korrupte landskab, der på Island - gennem folketro og -sagn - endvidere er fuldt af ånder og andet mere eller mindre velmenende liv. For ligesom Fridrikssons barndomsvenner og (skiftevis) manusmedforfattere Einar Már Gudmundsson og Einar Kárasón, der ikke betvivler deres hovedpersoners beretninger og anekdoter, arbejder han med en magisk realisme, der udspringer af hverdagens (anti-)helte; hvad de oplever og ikke mindst hvordan. Med andre ord bundler hans magiske og til tider meget poetiske realisme - der er knap så fantastisk som den sydamerikanske og slet ikke bruger imaginære rum - i nutidens 'utrolige' folkesagn.

Fridrikssons første spillefilm *Skytturnar* (1987, *White Whales*) er en nærmest omvendt roadmovie, der uden det magiske men i en meget poetisk og blå realisme - om end den ender i et voldsomt og larmende skyderi - sender to hvalfangere på en fatalistisk rejse til Reykjavik, hvor de aldrig finder sig til rette, ligesom hvide hvaler heller ikke kan med andre artsfæller. En debut der gav Island en pendant til Jim Jarmusch, Wim Wenders eller Aki Kaurismäki, der inspireret af historien lavede *Ariel* i 1988.

At der skulle gå fire år mellem *White Whales* og *Naturens børn*, skyldtes ganske enkelt, at den islandske filmfond to gange i træk nægtede at støtte, hvad der skulle blive nationens første Oscarnominerede film og dermed Fridrikssons internationale gennembrud.

Roadmovie. En gammel og ensom bonde

bryder op, lukker og slukker efter årets høst, for at drage mod Reykjavik, hvor datteren og hendes familie bor i en af byens utallige blokke. Men der er på ingen måde plads til den gamle og hans livsrytme i den moderne families hektiske liv, og han ender på et plejehjem; tilsidesat, parkeret, af vejen. Her møder han en ungdomsflamme, der gerne vil gense og opleve barndomsejnen en sidste gang. En forårsnat stikker de af. I en stjålet jeep og med politiet i hælene (ligesom samme års *Thelma and Louise*) søger de friheden og rødderne. Via naturen og dens magi bliver de atter naturens børn.

Naturens børn er en lille og varm film på 80 minutter, med blot ca. 300 kameraindstillinger (modsat f.eks. *Djævelens øs* 900 på 100 min.) og en meget sparsom dialog. Den kan ses som blot en roadmovie med gamle rebeller, en kærlighedshistorie, eller som en stille og poetisk filmet påmindelse om at livets mål og værdier ikke nødvendigvis ligger i eller opnås via den moderne hverdags hektiske liv. Et eller andet sted er historien om alderdom, kærlighed og røddernes betydning (som svar på Bergmans *Smultronstället*, 1957, *Ved vejs ende*) international og almen - og det hjalp sikkert på det internationale publikum, der allersidest kendte islandsk film som svulstige vikingedramaer - men den var iscenesat i det magiske islandske landskab, der vakte og vækker interesse.

Respekten for traditionerne, livet og døden i naturens verden med ånder og mystik - eller manglen på selv samme i det moderne samfund - er også udgangs- og omdrejningspunktet for Fridrikssons seneste roadmovie *Cold Fever*, der sender en japaner gennem det islandske vinterlandskab for at udføre et buddhistisk begravelsesritual i en af Islands fjerneste afkroge, hvor hans forældre døde.

Universets engle

Naturligvis er hans rejse ligeså mentalt befriende, som den er fuld af mystiske og besværlige biveje samt overraskelser.

The American Way? Hvor roadmovien forbinder forskellige oplevelser og konfrontationer via vejen - mod det mere mentale end fysiske mål, der ofte er hinsides - har Fridriksson brugt en løs eller rettere ikke-kanonisk struktur i sine film om efterkrigstidens Island, der forbinder forskellige anekdoter i en mosaik og ad den vej belyser det liv og de forandringer, der prægede enhver islændings liv i 1950'ernes tumult. I *Movie Days* er det via barnets observerende og let forførte øjne, at kontrasten mellem det moderne og traditionelle Island tegnes. Som gennem et

nostalgens fotoalbum oplever vi biografbesøg og de gamles folkesagn, demonstrerende kommunister og amerikanske soldater. Alt dette og mere til gennem én sommer, der forandrer drengen Tómas, hans liv og syn på det, samt filmen.

Movie Days er i høj grad selvbiografisk, med den vinkling at Tómas er et resultat af både Fridrikssons og Einar Már Gudmundssons erindringer. Dens varme og til tider selvironiske humor peger direkte på Woody Allens *Radio Days* (1987) og Giuseppe Tornatores *Nuovo Cinema Paradiso* (1989, *Mine aftner i Paradis*).

Universets engle. *Djævelens ø* har tydeligvis sin inspiration i Ettore Scolas *Brutti*,

sporchi e cattivi (1977, *Grimme, dumme og beskidte*) og især Viscontis *Rocco e i suoi fratelli* (1960, *Rocco og hans brødre*). Men selv om den både er barsk og meget tragisk, er den stadigvæk præget af Fridrikssons lunefulde, sorte og bittersøde humor, der bunder i hans humanisme og evige sympati med sine hovedpersoner, der – som de outsiders de er – kæmper for deres plads og ståsted i et nyrigt samfund.

Det samme kan siges om Fridrik Thór Fridrikssons seneste helt, som dukker op i de danske biografer til efteråret i *Englar alheimsins* (2000, *Universets engle*), filmatiseringen af Einar Már Gudmundssons også til dansk oversatte roman. Det er en særlig og sælsom fortælling om Páll, der ligesom Gudmundssons ældre bror Pálmi Örn levede for kunsten, musikken og poesien, men med og igennem en tiltagende

skizofreni. En tragisk beretning, der serveres varmt, uden nogen belærende moralisme. Fortalt i første person af den skizofrene hovedperson via voice over, hvilket den tidligere dokumentarist Fridriksson meget bevidst aldrig har brugt før.

At Fridriksson filmatiserede sin barndomsrens roman, der i 1995 blev tildelt Nordisk Råds Litteraturpris, var langt fra nogen overraskelse, men ikke desto mindre kunne det godt ligne begyndelsen på et nyt kapitel i hans liv og karriere. Indtil *Universets engle* har han fokuseret på Island og den moderne islandske mentalitets kontraster, skildret i en mosaik, der struktureret af byens, biografens og naturens børn lyser op på lærredet, mellem filmens magi og naturens lys – eller filmens lys og naturens magi?

Birgir Thor Møller

Filmografi

- 1980 Brennu Njáls Saga/Njals Saga (kort)
- 1981 Eldsmidurinn/Blacksmith (kort, dok.)
- 1982 Rokk í Reykjavík (dok.)
- 1984 Kúrekar Nordurins /Icelandic Cowboys(dok.)
- 1985 Hringurinn/The Circle (eksperimental dok.)
- 1987 Skytturarnar/White Whales
- 1989 Sky without Limit (tv, kort)
- 1990 Pretty Angels (tv, kort)
- 1991 Börn náttúrunar/Naturens børn
- 1994 Bíó dagar/Movie Days
- 1995 Á köldum klaka/Cold Fever
- 1996 Djöflaeyjan/Djævelens ø
- 2000 Englar alheimsins/Universets engle